

نقد و بررسی کتاب جنسیت و زبان دین، جولی، آلیسون، همپشایر:

انتشارات پالگریو مک میلان، 2005¹

واژگان کلیدی

* زبان‌شناسی اجتماعی

* زبان‌شناسی جنسیت

* زبان دین

* آلیسان جولی

روزبه مرادی * info@rmoradi.ir

کارشناس ارشد زبان‌شناسی همگانی دانشگاه پیام نور تهران

چکیده

فمینیست‌ها در مورد جنسیت خدا بحث می‌کنند، دانشجویان مؤنث در کلاس‌های مذهبی در کانادا، ساکت می‌مانند، بیماران سندروم تور² فحاشی‌های غیرقابل کنترل را به نمایش می‌گذارند و شرکت‌کنندگان در انجمن‌های دینی آمریکا، در مورد خدا، والدین، جنسیت و تمایلات جنسی بحث می‌کنند. در نگاه اول این موضوعات نامرتبط به نظر می‌رسند اما در این کتاب، آلیسان جولی³ سعی می‌کند تا تصویری از تقاطع زبان، جنسیت و دین را به نمایش بگذارد. برخی از موضوعاتی که در این مقالات ظهور می‌کند، برای درک ما از جنسیت و زبان اساسی هستند: اهمیت قدرت در عدم تقارن زبان جنسیت زده، استفاده‌ی زبان در هویت‌های جنسیت افراد، اهمیت بررسی محلی زبان و جنسیت در جوامع، تفاوت‌های جنسیتی در آموزش زبان دوم و تعامل گفتمان‌ها در مورد جنسیت و تمایلات جنسی. این کتاب درک ما را در مورد این موضوعات افزایش داده و دین را به‌عنوان دیدگاه جدیدی که از طریق آن نیز می‌توان موضوعات زبانی را مشاهده کرد، معرفی می‌کند.

تاریخ دریافت مقاله: 1396/9/10

تاریخ پذیرش مقاله: 1396/9/15

¹ Jule, Allyson (ed.). (2005). *Gender and the language of religion*. Hampshire: Palgrave MacMillan.² Tourette Syndrome³ Allyson Jule

1. مقدمه

جولی مقدمه‌ی کتاب را این‌گونه آغاز می‌کند که چرا وارد کردن مطالعه‌ی دین به تحقیقات زبان‌شناسی اجتماعی، اتفاق بزرگی در تاریخ این رشته مطالعاتی محسوب می‌شود. دین بسیار فراگیر است، مذاهب غربی و شرقی راه خود را به سمت قسمت‌های دیگر جهان باز کرده‌اند و نقش زنان در دین و رهبری به‌سرعت در حال تغییر است. او خلاصه‌های کوتاهی از مقالات را ارائه می‌کند و به اهمیت تحلیل محلی این موضوع اشاره می‌کند:

مذاهب ایده‌های فکری، نشانه‌ها، قربانی‌ها، رفتارها، نگرش‌ها و سفر معنوی را به‌عنوان بخشی از زندگی معنادار به اشتراک می‌گذارند. اگرچه، چگونگی بررسی و ارتباط هر کدام از ما با دین، امری کاملاً فردی است و با زمان و مکان تغییر می‌کند و اغلب اوقات به شکل قابل‌توجهی در فرهنگ و جوامع تنیده شده است. (جولی، 2005: 5)

آنچه در مقدمه وجود ندارد، زمینه و چارچوب نظری است. با خواندن مقالات کاملاً روشن می‌شود که چگونه این کتاب با حوزه‌ی زبان و جنسیت تناسب دارد. چیزی که خواننده نمی‌داند این است که چگونه این کتاب تحت تأثیر دین و جنسیت از یک‌طرف و زبان و دین از طرف دیگر، قرار گرفته است و به آن کمک می‌کند. مقدمه زمانی مفیدتر می‌شد که شامل بحث در مورد مسائلی بود که محققان را برای پژوهش جذب خود کرده‌اند. مانند هر کتاب دیگری، مقالات از نظر کیفی با هم فرق دارند. اگرچه، اغلب مقالات از نظر توصیفی و یا نظری کمک‌های با ارزشی به حوزه‌ی جنسیت و زبان می‌کنند اما برخی مانند مقالات تکان⁴ و مونی⁵ صرفاً برای ایجاد تنوع در کتاب، وارد آن شده‌اند.

2. نقد و بررسی

اولین مقاله که توسط تکان نوشته شده است به مرور جنسیت خدا در دین‌های مختلف و داده‌های جمع‌آوری شده می‌پردازد (همان: 14)، داده‌هایی که مربوط به مثلث، استعاره‌ها، هنر و عبادت است همچنین آرای متعدد و گسترده‌ای از سنن مختلف دینی، از یونان باستان و

⁴ Teckan

⁵ Mooney

اسطوره‌های مصری تا برهمنی هندو⁶ و خدایان ودایی⁷ را بررسی می‌کند؛ اما از آنجاکه از منابع اینترنتی زیادی استفاده می‌کند به طوری که برخی از آن‌ها حتی نویسنده هم ندارند چندان معتبر و قابل استناد نیست. تکان همچنین، ادیان را به گونه‌ای مورد بحث قرار می‌دهد انگار که آن‌ها یکپارچه هستند و برای اینکه این یکپارچگی صدمه نبیند گفتمان‌های متضاد مربوط به تفسیر کتاب مقدس را گزارش نمی‌کند. این فصل فقط مقدمه‌ی ضعیفی است برای مقالاتی که در ادامه کتاب می‌آیند.

مرور بسیار جالبی که فرانسیس بریتو⁸ در مورد بحث‌های میان فمینیست‌ها و سنت‌گرایان در مقاله‌اش ارائه می‌دهد (همان: 29)، تصویر بیشتری از جنسیت خدا را نشان می‌دهد. ابتدا بررسی تصویری از ضمائر و استعاره‌های جنسیت زده را به نمایش می‌گذارد که خدا را مذکر نشان می‌دهند اما در ادامه دامنه‌ای از نظریات فمینیست‌ها را بیان می‌کند که نظری کاملاً عکس را به نمایش می‌گذارند. علیرغم اینکه عنوان مقاله بریتو «جنسیت خدا: بحث‌های فمینیستی یهودی-مسیحی» می‌باشد، اما به جرئت می‌توان گفت که این مقاله صرفاً به کاتولیک‌گرایی می‌پردازد.

دو مقاله دیگری که در این کتاب مورد بررسی قرار گرفته‌اند به بررسی زبانی جنسیت نامتقارن بیشتر پدیده‌های لفظی مانند ضمائر مردانه عمومی، ضمائر مردانه شخصی، ترتیب کلماتی که بر دو جنس دلالت دارند، معانی لغات و عناوین تجلیلی را بررسی می‌کند. سمیرا فروانه⁹ با مقاله «نامتقارنی‌های نموده‌های مذکر/مؤنث زبان عربی» (همان: 40) و کالیانی شبادی¹⁰ با مقاله «صحبت‌های جنسیت زده‌ی هندوئیسم و زنان هندوستان» (همان: 63)، جا پای لیکاف¹¹ (1975) می‌گذارند تا نشان دهند که چگونه جنسیت‌گرایی در زبان دو جامعه‌ی مذهبی، نهادینه شده است. مقاله فروانه به تحلیل ساختواژی نام‌های شخصی و شرایط توجه به آن‌ها کمک بسیار شایانی می‌کند.

⁶ Hindu Brahmanic

⁷ Vedic

⁸ Francis Britto

⁹ Samira Farwaneh

¹⁰ Kalyani Shabadi

¹¹ Lakoff

موضوع دیگری که در دو مقاله‌ی دیگر موجود در این کتاب به آن‌ها پرداخته شده است، گفتمان آنلاین است. مقاله «کلیسای سایبری: ساخت هویت جنسی در جوامع کلیسایی» اثر سیج گراهام¹² (همان: 80) و مقاله «سلام‌علیکم برادر، این حق من است که در این مورد نظر بدهم: زنان مسلمان انگلیسی موقعیت خود را در فضای مجازی به دست می‌آورند»، نوشته‌ی فاضله بهیمجی¹³ (همان: 99). هر دو این مقالات، درک ما را از گفتمان آنلاین، مشکل‌تر می‌کنند (برای مطالعه بیشتر موضوع گفتمان آنلاین می‌توانید به نظریات هرینگ¹⁴ 1994 و 1996 مراجعه کنید) و نشان می‌دهند که زنان همیشه حاشیه‌ای، ساکت یا مؤدب‌تر از مردان نیستند. در جامعه‌ی آنلاین گراهام، «زنان نقشی حیاتی در روشن کردن و حفظ هویت گروه و اجتماع بازی می‌کنند»، حتی حیاتی‌تر از کاری که در دنیای واقعی انجام می‌دهند. وی با ارائه مثال‌هایی نشان می‌دهد که پست‌های زنان، به‌اندازه‌ی پست‌های مردان، دشمنان هستند، این مثال‌ها به‌خوبی بیان می‌کنند که نظریات وی در مورد میزان مشارکت و تضادهای به وجود آمده و حل آن‌ها، صحت دارد. بهیمجی، گفتمان میان مسلمانان جوان در جوامع آنلاین بریتانیا را بررسی می‌کند. او نشان می‌دهد که زنان با دیگر اعضای آنلاین بحث و مجادله دارند، به مفاهیم و تصورات اصلی در اسلام اعتراض می‌کنند و دانش خود را به نمایش می‌گذارند. این زنان با عنوان کردن موضوعات و شروع بحث با استفاده از کلمات قرضی عربی خودشان را در محیط آنلاین، مذهبی، آگاه و دارای حق نظر نشان می‌دهند و الگوی تابع بودن زنان اسلامی را زیر سؤال می‌برند. این مقالات که جزء تأثیرگذارترین مطالعات این مجموعه هستند، به درک بیشتر ما از گفتمان در تعاملات ترکیبی دو جنسیت، به‌ویژه در ارتباط به‌وسیله‌ی کامپیوتر، کمک می‌کنند.

مقاله‌ی خود جولی (همان: 120) نشان‌دهنده‌ی داده‌های مربوط به گرایش مخالف است: ناتوانی زنان در مشارکت در زمینه‌های دو جنسیتی. او در مقاله خودش با عنوان «اخلاق‌مداری در استفاده از زبان و سکوت»، نشان می‌دهد که چگونه دانشجویان مؤنث به ندرت در جلسات پرسش و پاسخ یک کالج کانادایی شرکت می‌کنند. جایگاه ساکت زنان نشان‌دهنده‌ی

¹² Sage Graham

¹³ Fazila Bhimji

¹⁴ Herring

«اخلاقیات مؤنث» موجود در جوامع مسیحی است. اگرچه این مقاله از داده‌های تکمیلی سمینارها استفاده می‌کند اما تحلیلی که ارائه می‌دهد به‌خوبی به نظریه‌ی فمینیست و پژوهش‌های حوزه‌ی الهیات ارتباط پیدا می‌کند.

مقاله تیموتی جی¹⁵ با عنوان «زنان آمریکایی: عادات فحاشی در کنار دین‌داری» (همان: 136)، موضوع مهم دیگری را مطرح می‌کند. قبل از شروع مقاله ابتدا نتیجه پژوهش قبلی خود را عنوان می‌کند: «مردان بیشتر از زنان دشنام می‌دهند و از فحش‌های مختلف و توهین‌آمیزتری استفاده می‌کنند». نتایج بررسی او در مورد کورپولالیا¹⁶ (فحاشی غیرقابل کنترل) میان بیماران سندروم تورنت بسیار جالب توجه است. او همچنین به بررسی مطالعات آزمایشگاهی مربوط به زمان‌های استراحت این بیماران و مشاهدات به‌دست‌آمده از ارزیابی رفتار زنان طبقه‌ی کارگر کارخانه‌ها می‌پردازد. با بررسی این داده فرضیاتی را مطرح می‌کند که در این فرضیات رفتار میان افراد مذهبی را در نظر می‌گیرد، به‌عنوان مثال: «سوژه‌های مذکر خجالتی هستند چون می‌خواهند تأثیر خوبی روی آزمایش‌کنندگان مؤنث بگذارند» یا «کودکی که در خانه‌ای پر از ناسزاگویی بزرگ می‌شود، واکنش‌های مثبت کمتری نسبت به کلمات و مفاهیم مذهبی را یاد خواهند گرفت» و «زنی مذهبی که با ناسزا مواجه می‌شود، ناسزا نخواهد گفت».

«زنان و مردان: زبان‌ها و مذاهب در تایوان» مقاله دیگری است که توسط چائو چی لیاو¹⁷ نگاشته شده است (همان: 169) که می‌توان آن را مقدمه‌ی بسیار خوبی برای روابط بین مذاهب بودائی، تائویی و مسیحیت و زبان‌های مختلف از جمله انگلیسی، تایوانی و ماندری دانست. انتخاب زبان پرستشگاه‌ها و افراد مذهبی به‌وسیله متغیرهای جنسیت، سن و سطح اجتماعی - اقتصادی تعیین می‌شود. مسیحیت و زبان انگلیسی به افراد با تحصیلات و طبقه اجتماعی بالاتر و تائویی بیشتر در میان نسل‌های کهن‌سال‌تر بودائی و مسیحی رواج دارد. زنان بیشتر از مردان به کلیسا یا معبد می‌روند و در مراسم‌های مذهبی شرکت می‌کنند درحالی‌که مردان بیشتر به خواندن کتاب مقدس علاقه دارند.

¹⁵ Timothy Jay

¹⁶ coprolalia

¹⁷ Chao-Chih Liao

فصل مربوط به مقاله «نامه‌های زنان به انگلیسی در عربستان سعودی» (همان: 203) بخش بسیار جالبی است. هانس نیفکا¹⁸، مرور خوبی از جامعه‌ی عربستان سعودی از جمله قوانین دینی، استفاده از رسانه، سلسله‌مراتب‌های دینی و قومی و نقش زنان ارائه می‌کند. تحلیل بخشی بسیار کوچک (نامه‌های زنان بالاتر از ده سال) همگام با داده‌های تحلیل‌شده‌ی قبلی نیفکا، نشان می‌دهد که نامه‌های زنان و مردان شکل و محتوای یکسانی دارند اما زنان به‌عنوان گروه برجسته شناخته‌شده‌اند. از نظر نویسنده، نامه‌ها منبع با ارزشی از داده‌های زبانی در مورد زنان عربستان سعودی هستند.

تحلیل آنابل مونی¹⁹ (همان: 231) در مورد مکاتبات نوشته‌شده بین رهبران و شرکت‌کنندگان مراسم‌های مسیحی خوانش جالبی ارائه می‌کند اما متأسفانه کمک نظری کمی در جهت روشن شدن این موضوع ارائه می‌کند. مکاتبات بررسی‌شده در این بخش در مورد تفاوت جنسی بین شرکت‌کنندگان و واکنش یکی از رهبران مذهبی، دیوید برگ²⁰ است. بر اساس نظر این رهبر، زنان افرادی خودخواه، مستقل، لاقید، سرکش، انقلابی و یک دنده هستند. بر اساس بررسی سبک‌های گفتمان مونی «زنان را در رها ساختن خود و قدرتشان،... وقتی عشق الهی را از عشق جسمانی پاک می‌کنند و اطاعت را از عشق جدا می‌کنند... قدرتمند و ارزشمند» نشان می‌دهند.

مقاله‌ی شارتریا کولیر²¹ با عنوان «انشاء الله امروز کار پیدا خواهد شد: کارآفرینان زن سنگالی از طریق استفاده از زبان و عمل اسلامی، هویت می‌سازند» (همان: 258) گروه کوچکی از مهاجران انگلیسی، فرانسوی و عربی را در یک آرایشگاه زنانه فیلادلفیا، بررسی می‌کند. در این بررسی همان‌طور که انتظار می‌رفت، مهاجران جوان‌تر نسبت به والدین خود بیشتر از زبان انگلیسی استفاده می‌کنند. بر اساس تحلیل گفتمانی ضعیفی که در این مقاله ارائه‌شده است، نویسنده این‌گونه نتیجه می‌گیرد که «حفظ فرهنگ به شکل روزمره و از طریق زبان، دین،

¹⁸ Hannes Kniffka

¹⁹ Annabelle Mooney

²⁰ David Berg

²¹ Shartriya Collier

تجارت و رابطه با مشتری رخ می‌دهد». تجارت کوچک، مکان کوچکی برای ایجاد هویت میان مهاجران است.

در نهایت، مقاله‌ی دבורا کوهن²² و نانسی برکوویز²³ تحت عنوان «جنسیت، اکتساب زبان عبری و ارزش‌های دینی در دبیرستان‌های یهودی آمریکای شمالی» (همان: 270) رویکرد متفاوتی برای تعامل زبان، جنسیت و دین پیشنهاد می‌کند. بر اساس نظرسنجی عبری که بین 735 نوجوانی که در برنامه‌ی درسی عبری مدارس یهودی شمال آمریکا تحصیل می‌کنند انجام گرفت نتیجه بیانگر این امر است که «ارزش‌های دینی و محیط کلاس میانجی تأثیر جنسیت بر موفقیت و انگیزه هستند». دانش آموزان غیر ارتدکس و دانش آموزان ارتدکس که در یک کلاس درس می‌خواندند، تفاوت‌های جنسی کمی را در انگیزه و عملکرد به نمایش گذاشتند؛ اما دانش آموزان ارتدوکسی که در کلاس‌های پسرانه و دخترانه‌ی جداگانه‌ای درس می‌خواندند، تفاوت‌های عمده‌ای نشان دادند. این تحلیل آماری، پیچیدگی جدیدی به بدنه‌ی بزرگ تحقیق اضافه کرد و نشان داد که دختران در مطالعات زبان دوم، با انگیزه‌تر و موفق‌تر هستند.

²² Debra Cohen

²³ Nancy Berkowitz

3. نتیجه گیری

یکی از نقاط قوت این کتاب، گستردگی آن است. این کتاب به گروه‌های دینی مختلفی، از جمله مسلمانان، یهودیان، بودائی‌ها، تائوئیست‌ها، هندوها و فرقه‌های مختلف مسیحی می‌پردازد علاوه بر این روش‌های متنوع و چارچوب‌های نظری مورد استفاده توسط محققان جنسیت و زبان، از جمله مشاهدات، مصاحبه‌ها، نظرسنجی‌ها، روش‌های تجربی، قوم‌نگاری ارتباط، تحلیل متن‌ها (از جمله گفتمان آنلاین)، تحلیل زبانی واژگان و مرور ادبیات را شامل می‌شود. برخی مقالات، بیشتر بر دین تمرکز کرده‌اند و برخی دیگر بیشتر جنسیت را مبنا قرار داده‌اند و بعضی دیگر بر زبان تأکید دارند؛ اما چیزی که بین همه‌ی آن‌ها مشترک است، تعامل بین این سه زمینه است. پیش‌گفتار مریم میرهوف، این را به خوبی خلاصه می‌کند: جنسیت و زبان دین نشان‌دهنده‌ی حرکت به‌موقع برای بررسی دقیق تعامل ایدئولوژی‌های جنسیت و دین است.

درحالی‌که نحوه انتخاب مقالات در این کتاب منطقی به نظر می‌رسد اما برای تقویت درک خواننده از موضوع کمک شایانی نمی‌کنند که این امر تنها به این دلیل است که برخی از مقالات نابجا در این کتاب آورده شده‌اند (مانند مقالات شبادی و فروانه، بیشتر در مورد تبعیض جنسیتی در جامعه حرف می‌زند تا هویت‌های فردی و زبانی). بهتر بود که نویسنده مقالات را به دو بخش تقسیم می‌کرد، مقالاتی که در ارتباط با الهیات، اجتماع و هویت بودند و مقالاتی که به زبان، دین و جنسیت اشاره می‌کنند، در این صورت نویسنده می‌توانست هم انسجام کار را حفظ نماید و هم خواننده را از سردرگمی بین نظریات مختلف و بعضاً بی‌ارتباط با مقاله قبلی و بعدی برهاند.

مطالعه این کتاب ما را به این نتیجه مهم می‌رساند که این تعامل مطرح‌شده ارزش مطالعه‌ی بیشتر را دارد. همچنین تصمیم‌گیرندگان حوزه آموزش می‌توانند در مورد ایجاد یک واحد درسی با موضوع جنسیت و زبان دین در بین دروس دانشگاهی فکر کنند، درسی که مباحث آن را موضوعات مختلفی مانند زبان میان ادیان، عدم تعادل جنسیتی و مخالفت‌ها در گفتمان‌های دینی گفتاری و کامپیوتری، انتخاب زبان و تغییر آن میان مردان و زنان در جوامع مذهبی چندزبانه، اخلاق دشنام و سکوت میان زنان مذهبی و گفتمان‌های دینی جنسیت

تشکیل می‌دهند. این کتاب خلاصه‌ی خوبی از این موضوعات را ارائه می‌کند و منبع خوبی برای چنین واحدی است.

منابع

1. Herring, Susan. 1994. Politeness in computer culture: Why women thank and men flame. In Mary Bucholtz, A. C. Liang, Laurel Sutton and Caitlin Hines (eds). *Cultural performances: Proceedings of the third Berkeley women and language conference*. Berkeley, CA: Berkeley Women and Language Group, pp. 278–294.
2. Herring, Susan (ed.). 1996. *Computer-mediated communication: Linguistic, social, and cross-cultural perspectives*. Amsterdam: John Benjamins.
3. Jule, Allyson (ed.). (2005). *Gender and the language of religion*. Hampshire: Palgrave MacMillan.
4. Lakoff, Robin. 1975. *Language and woman's place*. New York: Harper.